

H. P. Lovecraft - A borzalom avatott nagymestere

Szerző: Kornya Zsolt • Dátum: 2003-01-11

Ez a név fogalom, és nem véletlenül lett azzá. Akit takar: minden idők egyik legkiválóbb horrorírója, a gótikus regény, a német „Märchen” és a korai fantasy ihletett összeötözője. Amit tett, példa nélkül áll a műfaj történetében. Művei felülmúlják a horror sok más, Magyarországon jobban ismert mestereinek - Mary Shelley, Bram Stoker, Gustav Meyrink, s a legújabb időkben Stephen King - alkotásait. Már csak ezért is érdemelne Lovecraft munkássága több méltatást és publikációt, mint a 40-es Galaktika öt novellája és Szentmihályi Szabó Péter egyébként remek, de rövid kísérőtanulmánya.

Többen gúnyosan biggyeszthetik le ajkukat a „horror” szó hallatán, a nyugati országok filléres ponyváira, Dracula-füzeteire és egyéb lélekdermesztő ostobaságaira gondolva. Mások csodálkozva kérdezhetik, hogy kerül egy horror-szerző ebbe a kimondottan sci-fi beállítottságú kiadványba? Az alábbiakban ezeknek az olvasóknak szeretnék választ adni.

A második kérdésre valamivel könnyebb megfelelni, hisz egyetlen olyan valamirevaló fantasyval vagy akár science fictionnel foglalkozó tájékoztató anyagot sem lehet találni, amelyben ne lenne megemlítve H. P. Lovecraft neve. Írásaira csak kényszeredetten húzhatjuk rá a „horror” megnevezést, mert talán még ehhez állnak a legközelebb. Valójában egyszerre tekinthetők rémtörténetnek, gótikus mesének, fantasynak és olykor sci-finek is. Mikor Lovecraft alkotott a húszas-harmincas években, ezek a kategóriák még nem különültek el egymástól olyan élesen, mint manapság. Leginkább a „dark fantasy” kifejezést használhatnánk erre a jellegzetesen lovecrafti, komor és vészjósló stílusra.

Ami pedig az első problémát illeti, sokan hajlamosak elfelejteni, hogy a rémtörténetírásnak évszázados irodalmi hagyományai vannak. A téma szórakoztató jellegéből adódóan természetesen a felszín alatt mindig meghúzódott egy kommersz áramlat (legjobb példa erre Thomas Preskett Prest működése a múlt század derekán), de ugyanakkor olyan világirodalmi szintű képviselői is vannak, mint Edgar Allan Poe vagy Ambrose Bierce. Ha azt kell eldönteni, melyik irányvonalat követte Lovecraft, kétségtelenül kijelenthetjük, hogy az övékéét, úgy stilisztikai, mint elméleti síkon. (Poe, mint személy, gyakran fel is bukkan műveiben). Lovecraft legfeljebb abban az értelemben volt kommersz, hogy történeteit pulp-magazinokban, főleg a Weird Tales-ben publikálta. Egyébiránt különösebb anyagi hasznot nem húzott belőlük és szegényen, elhagyatottan halt meg 1937. március 15-én, a Rhode Island-i Providence-ben, ahol élete nagy részét leélte. E tekintetben tehát semmi sem köti össze őt a modern horror azon kétes nagyságaival, mint Dan Shocker, Marcos Mongo, vagy a hírhedt Jason Dark, akik kéthetente írják bárgyúbbnál bárgyúbb regényeiket és a maguk műfajában még azt a színvonalat is alulmúlják, amit a sci-fiben a Perry Rhodan-sorozat nyújt.

Lovecraftot halála után egyik tanítványa és lelkes tisztelője, August Derleth juttatta - méltán megérdemelt - világhírré. Valami olyasmi történt itt, mint ami Robert E. Howard - Conan megteremtőjének - öngyilkosságát követően: a halott író fájó űrt hagyott maga után, s ezt betöltendő, kialakult egy tevékeny szerzői munkaközösség, amelynek lelke August Derleth volt. E társasághoz olyanok tartoztak, mint Brian Lumley, Frank Belknap Long, Robert Bloch, Clark Ashton Smith - és a feltörekvő új nemzedék néhány jeles képviselője, akikből később az igazi fantasy egy-egy pionírja lett: Henry Kuttner, Lin Carter, Fritz Leiber.

Abból, hogy itt szerepel Fritz Leiber neve, aki valódi úttörője volt a fantasynek, kitűnik, hogy a műfaj hagyományai mélyen benne gyökereznek Lovecraft életművében. Még nyilvánvalóbbá válik ez, ha megvizsgáljuk Lovecraft és a fantasy-történelem egyik másik mitikus egyénisége, Robert E. Howard egymáshoz való viszonyát.

Howard nagy tisztelettel tekintett idősebb pályatársára és egyben riválisára, s gyakran kérte ki tanácsát az írásra vonatkozó ügyekben. Jóllehet kettőjük közül ő volt a sikeresebb, kétség sem fér ahhoz, hogy párosukban ki merített kitől. Howard korai elbeszéléseiben (főleg a Solomon Kane- és a Bran Mak Morn-anyagban) szinte kézzelfoghatóan plasztikus a lovecrafti behatás. Mindenesetre Howard a maga csapongó, ösztönös, érzelmi lényével nem volt képes igazán felfogni Lovecraft

kifinomult, intellektuális iszonyatát, s ezért ez a fajta horror-máz elbeszéléseiben mindig is idegennek és oda nem tartozónak hatott. Howard nem volt jó epigon, neki saját hangján kellett megszólalnia, amit 1932-ben Conannal talált meg. Mesterének a Cthulhu-mondaköre azonban mindenképp egyenértékű maradt az ő Conan-mondakörével.

Lovecraftról szólva szinte kötelező megemlíteni a Régi Isteneket, akiknek ő dolgozta ki egész mitológiáját. Nem akarom azonban az olvasó elől lelőni olyan, már-már legendás történetek poénját, mint a „Cthulhu szava”, az „Alhazred lámpása”, „Az idő árnyékai”, vagy a Kadath-novellatrilógia, feltéve, hogy valaha is hozzáfér ezen művek bármelyikéhez. Inkább Lovecraft műveinek utólagos értékelésével és a lovecrafti iszonyat mibenlétével kívánok bővebben foglalkozni.

A lovecrafti örökség teljes „elponyvásodása” sajnálatos, de szükségszerű módon, már a munkásságát folytató alkotói közönség tevékenységével megkezdődött és azóta feltartóztatathatatlannal halad. Napjainkra a hanyatlás már eljutott a füzetes regények szintjéig, ahol a Robert Craven-sorozat és társai teljességgel egyenrangúak lettek John Sinclairrel, Perry Rhodannal, Professor Zomorrával és a hasonszórú tucattermékekkel. Sokan hajlamosak ezek után megítélni Lovecraft egész életművét.

Tipikus példája ennek Sam J. Lundwall, aki általános és nagyigényű science-fiction áttekintésében (l. Metagalaktika 7., Bp., 1984) elképesztő szűklátókörűségéről tesz tanúbizonyságot ebben a kérdésben. Mint oly sokan, ő is csak a külső mázt és a másodlagos írói eszközöket veszi észre a Lovecraft-elbeszélésekben.

Lovecraft rémtörténetei azért különlegesek a maguk nemében, mert nemcsak az emberi elme felszínét borzolják föl néhány rövid pillanatra, hanem mélyen belemarnak a csontokba és idegekbe. Az emberi képzelőerőre gyakorolt hatásukkal számos jeles pszichoanalitikai tanulmány foglalkozik, és ezek többé-kevésbé mind arra a megállapításra jutnak, hogy e történetek közvetlenül a tudatalattiból váltanak ki bizonyos reakciókat. Elbeszéléseinek megvan az a jellegzetessége, hogy a lehető legvisszataszítóbb és legiszonyatosabb képzelettársításokra készítetik az embert. Művei igen gyakran megmagyarázhatatlan szorongást keltenek, sőt, az is előfordult, hogy fizikai rosszulléthez vezettek.

Írásainak legtöbbje nem egyértelmű, mondanivalója több jelentési síkon oszlik meg, és többszöri elolvasás után is új élményt és értelmezési lehetőséget nyújt.

Ilyen a túlfinomult, dekadens intellektusban rejlő veszélyekre figyelmeztető elbeszélés, „A kutya”, amelynek hőisére voltaképp saját örülete méri a végső csapást, hiszen az átok már beteljesedett St. Johnon, a fő vétkesen. A kutya, bár megölhetné, hagyja elmenekülni az egyes szám első személyű elbeszélőt, hiszen az amulettet már visszaszerezte. A főhőst nem az iszonyú szörnyeteg kergeti pusztulásba, hanem önmaga. A novella egy deformálódott lélek lassú, borzalmas leépülését mutatja be sajátos horror-eszközökkel. S vajon mi lesz St. Johnnal, akit egy emberfölötti szörnyeteg tépett szét egy éjjel, mint ötszáz évvel azelőtti sírrabló elődjét, s akit félelmetes relikviák mellé temetnek el egy elhagyatott kertben? Az átok vámpirikus módon, sírrablóról sírrablóra öröklődik; ötszáz év múlva egy harmadik személy fogja felnyitni St. John sírját, hogy kifossa és megbecstelenítse, és új életre ébressze ezzel a kutyát. Így lesz feloldható az az ellentmondás, hogy a vétkesebb halt látszólag könnyebb és gyorsabb halált.

Ehhez hasonlóan lehetne elemezni a szerző több más novelláját, többek között „A névtelen város”-t, amely egyfajta sajátos és ködös lovecrafti kozmogóniával szolgál. Itt Lovecraft a mulandóság szükségességét és nélkülözhetetlenségét fogalmazza meg - a névtelen város gigászi torzképe mindannak, ami halhatatlan, s ezért az emberi nemre halálosan veszélyes. És melyikőnk ne borzongna meg, ha az „Arthur Jermyn”-ben azokhoz a szavakhoz ér, amelyek a tudományban rejlő végzetes lehetőségekről beszélnek. Lovecraft ezeket a sorokat 1924-ben írta, amikor még hírehamva sem volt második világháborúnak és gombafelhőnek.

Csak sajnálni lehet az olyan embereket, mint Lundwall, akik Lovecraftban csak a külsőt látják: egy érdekes, de közepszerű kis horrorírót. Még szerencse, hogy ez nem általános. A Lovecraft-jelenséggel ma már igen kiterjedt szakirodalom foglalkozik, s új megvilágításba helyezésére, illetve interpretálására számos művészi kísérlet is történt a közelmúltban. Többek között Jorge Luis Borges, a nemrég elhunyt argentin író „There are more things” c. novellájában (A titkos csoda, Európa, 1986) adott kifejezést a lovecrafti világfelfogás értelmezésének, s ez azt tanúsítja, hogy a lenézett rémtörténetírót igen sokan méltányolják, s ott jelölik ki helyét, ahol megérdemelte: a világirodalom berkeiben.

(Supernova 7, Szegedi Galaktika Klub, 1989)